

УДК 37.012.85

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-38>

Інна ВОЙЦЬО,

orcid.org/0000-0002-9459-3657

викладач кафедри іноземної мови

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

(Миколаїв, Україна) innavoytsy1980@gmail.com

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – МОТИВАЦІЙНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Дистанційне навчання і дистанційні технології дають нову якість навчання та найбільш повно відображають тенденції в освіті сучасної людини, забезпечуючи постійний доступ до інформації в будь-який момент часу, але вони мають свої переваги і недоліки.

Навчання, що організоване на високому рівні, дає свободу вибору зручного періоду часу для засвоєння знань або оволодіння практичними навичками; можливість як групового так і індивідуального навчання; самостійний вибір територіального місцезнаходження; можливість навчатися без відриву від основної діяльності; індивідуальний підхід і обрання свого темпу навчання виключає ймовірність суб'єктивної оцінки (технічна система контролю знань однакова для всіх і не враховує успішність студента з інших дисциплін, його соціальний статус); вільний доступ до різних інформаційних джерел – електронних бібліотек, окремих мультимедійних підручників, дистанційних курсів з різних дисциплін, електронні словники та Вікіпедія тощо.

Важливим моментом є постійне оновлення навчальних матеріалів, а також естетичне яскраве їх оформлення. Студент має можливість зворотнього зв'язку з викладачем і проведення контрольного тестування для оцінки своїх знань в режимі реального часу – це важливо для контролю і виправлення помилок і неточностей у своїх знаннях.

Зараз актуальним є питання самоізоляції під час пандемії коронавірусу. Дистанційне навчання чудово підходить для запобігання поширенню хвороби завдяки значному зменшенню кількості контактів між людьми.

Водночас існують і недоліки дистанційного навчання. Їх розглядати потрібно більш детально і виважено, бо завдання полягає саме в тому, щоб зробити нову форму навчання більш досконалою: знайти слабкі сторони і по можливості їх ліквідувати.

При дистанційній формі навчання потрібно врахувати наявні комунікаційні обмеження – ізолюваність студента перешкоджає розвитку групової єдності, а технічні засоби групової комунікаційної діяльності більш вартісні і не дають повноцінного комунікативного результату; основа дистанційного навчання текстова, тому виникають складнощі з лаконічними і точними формулюваннями своїх думок для студентів, яким більш звична вербальна форма спілкування, а особливо викладення ще не повністю сформованих думок, аргументів.

Ключові слова: *технології навчання, дистанційне навчання, педагогічна мобільність, самореалізація, інноваційність, гнучкість.*

Inna VOITSO,

orcid.org/0000-0002-9459-3657

Lecturer at the Foreign Language Department

Black Sea National University named after Petro Mohyla

(Mykolaiv, Ukraine) innavoytsy1980@gmail.com

DISTANCE LEARNING IS A MOTIVATIONAL FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE PEDAGOGICAL PROCESS SUBJECTS

Distance education and distance technologies provide a new quality of education and most fully reflect trends in the education of modern people, providing constant access to information at any time, but they have their advantages and disadvantages.

Training, organized at a high level, gives the freedom to choose a convenient period of time for acquiring knowledge or mastering practical skills; the possibility of both group and individual training; independent choice of territorial location; the opportunity to study without breaking away from the main activity; an individual approach and choosing one's pace of learning excludes the possibility of subjective evaluation (the technical knowledge control system is the same for everyone and does not take into account the student's success in other disciplines, his social status); free access to various information sources – electronic libraries, separate multimedia textbooks, distance courses in various disciplines, electronic dictionaries and Wikipedia, etc.

An important point is the constant updating of educational materials, as well as their aesthetic and bright design. The student has the opportunity to provide feedback to the teacher and conduct a control test to assess his knowledge in real time – this is important for controlling and correcting errors and inaccuracies in his knowledge.

Now the issue of self-isolation during the coronavirus pandemic is relevant. Distance learning is great for preventing the spread of disease by greatly reducing human-to-human contact.

At the same time, there are also disadvantages of distance learning. And they need to be considered in more detail and carefully, because the task is precisely to make the new form of education more perfect: to find weaknesses and, if possible, to eliminate them.

With the distance form of education, it is necessary to take into account the existing communication limitations – the isolation of the student prevents the development of group unity, and the technical means of group communication activities are more expensive and do not give a full-fledged communicative result; the basis of distance learning is textual, therefore there are difficulties with concise and precise formulations of their thoughts for students who are more accustomed to verbal communication, and especially the presentation of not yet fully formed opinions and arguments.

Key words: *learning technologies, distance learning, pedagogical mobility, self-realization, innovativeness, flexibility.*

Постановка проблеми

Здобуття практичного досвіду при дистанційній формі навчання ускладнюється для деяких фахових дисциплін, а нестача практичних умінь і навичок – величезний мінус для майбутніх фахівців.

Відсутність безпосереднього контакту викладача зі студентом не дає можливості використати переваги близького соціального контакту (коли емоційний запал викладача, його енергійність передається студентам і, навпаки, зацікавленість студентів та високий рівень сприйняття ними інформації надихають викладача).

Практично весь навчальний матеріал студент освоює самостійно, що потребує неабиякої сили волі, дисциплінованості і самоорганізованості, а це вдається не кожному. При недостатній сформованості навичок самостійної роботи у студентів виникають труднощі з розпорядком і нерівномірністю розподілу навантаження: іноді студенти працюють в авральному режимі, в інший час дозволяють собі тривалі періоди не займатися навчанням, що приводить до уривчастості, безсистемності і низької якості освіти. Тут необхідне втручання викладача, який зуміє розкрити справжній потенціал студента та допоможе йому самоорганізуватися.

Потрібно звернути увагу і на можливу небросовісність при проходженні контролю знань студентом, адже не завжди є можливість спостерігати за процесом за допомогою веб-камери і у студентів є різні можливості списати відповіді на запитання, скористатися допомогою сторонніх осіб тощо.

Є деякі складнощі реалізації комунікаційного зв'язку і використання в роботі новітніх інформаційних і технічних засобів зі сторони викладачів “старої” школи, котрі боляче сприймають перенесення навчального процесу в віртуальний простір, але втрата їх багатого методичного досвіду є неприйнятною. І, навпаки, молодим викладачам досить легко освоїти технічну сторону забезпечення навчального процесу, але реалізувати цін-

нісно-орієнтаційну (передачу суспільно-значущих і професійно-важливих норм і цінностей) та спонукальну (підтримка та мотивація діяльності студента) цілі вони неспроможні. Тому підготовка викладача нового формату – професійно мобільного в цих та інших питаннях – це необхідність номер один.

Аналіз останніх публікацій

У ХХІ столітті комп'ютерні технології стали природною частиною середовища, в якому існує людина, а пристрої з інтернет-доступом набули загального поширення. У зв'язку з цим збільшилися можливості інструкторів та учнів у рамках дистанційної освіти. В даний час у західній педагогіці поширений термін Open and Distance Learning (ODL) (див. Roets, 2016). Дослідження з технологій та особливостей дистанційного навчання зростають у геометричній прогресії (Bhagat, Leon, Chun-Yen, 2016; Courtney, Wilhoite-Mathews, 2015; Xian, Shoujue, 2016). Перші кроки з повноцінної вищої дистанційної освіти були зроблені на початку 2000-х: так, у Манчестерському університеті в 2002 році було запущено перший повністю віддалений курс на здобуття звання "магістр охорони здоров'я" (Master of Public Health); до 2010-2011 року вже 302 студенти навчаються за цією програмою (Gemmell, Harrison, Clegg, Reed, 2015). Проведене у 2012 році у провідних університетах США опитування показало, що з 20 мільйонів студентів 6,7 мільйонів є користувачами онлайн-курсів (Kentnor, 2015: 21).

Формування цілей статті. Дослідити позитивні та негативні сторони дистанційного навчання, як рятувальний круг на випадок карантину або інших надзвичайних ситуацій для всіх учасників освітнього процесу: освітян, учнів, студентів та батьків.

Виклад основного матеріалу

Дистанційне навчання передбачає використання досить складного і недешевого технічного обладнання, іноді малодоступного для студентів, особливо у віддалених і сільських місцевостях (Галузьяк В. М., 2018: 7). При дискусії ця проблема

розкривається детальніше: спірним є твердження про гірші умови проживання і доступності різних благ цивілізації для сільського і найвіддаленішого населення; якщо порівняти процентне співвідношення бідних і неспроможних навчатися людей в містах і селах, то ця цифра буде не на користь якраз місту, а не селу. Тобто тут проблема вирішуватиметься тільки тоді, коли країна матиме перспективи розвитку і можливість дати потрібну освіту всім, хто бажає. І знову ми повертаємося до необхідності вирошувати професійні мобільні кадри в різних галузях народного господарства, а особливо в освіті. Розвиток країни забезпечить розвиток її громадян, розвиток громадянам дадуть освічені фахівці.

Індивідуалізація навчання при дистанційних умовах, необхідність використання більш креативних технологій змінили роль і місце викладача в освітніх процесах. Система синхронного управління навчальною аудиторією змінюється на асинхронне навчання. Щоб працювати в таких умовах потрібно оперативного набувати навичок професійної мобільності. Нова генерація педагогічних працівників має бути здатною розробляти дистанційні навчальні курси, ефективно організовувати інформаційно-комунікаційний освітній простір, на високому рівні взаємодіяти на електронних платформах (Carver D.L., Kosloski M.F., 2015: 16).

Таким чином, в основі організації якісного процесу дистанційного навчання провідну роль грає викладач з високим рівнем володіння інноваційними технологіями й методами навчання. Педагог має зосередити свою увагу перш за все на індивідуальній готовності до вивчення, підвищення та практичного відпрацювання можливих ресурсів дистанційного навчання і за чіткого усвідомлення переваг нових інформаційно-комунікаційних технологій забезпечити результати якісної педагогічної взаємодії зі студентами. Однак, це не всі вимоги до викладача. Необхідними є також фахові знання, методична обізнаність, практичні навички, загальна пізнавальна активність тощо.

В умовах дистанційного навчання ефективність виконання викладачем своїх функцій залежить від сформованості професійно значущих якостей, які утворюють інформаційно-комунікативну, комунікативну та психолого– педагогічну компетентності. Викладач повинен володіти методикою проведення різних видів навчальних занять та контрольних заходів, бути обізнаним з критеріями і засобами контролю якості дистанційного навчання, на рівні користувача володіти програмним забезпеченням спеціального призначення для

створення, збереження, накопичення та передачі веб-ресурсів, а також для забезпечення авторизованого доступу суб'єктів дистанційного навчання до цих веб-ресурсів, для організації навчального процесу та контролю за навчанням через Інтернет та локальну мережу (Биков В. Ю., 2009: 5).

Висока оцінка діяльності викладача виявляється у якісній організації дистанційного навчання з мінімальними витратами часу й максимальними результатами навчальних досягнень студентів.

Специфіка організації дистанційного навчання зумовлює переосмислення ролі викладача, який має бути наставником, дослідником, експертом, менеджером, консультантом та ін., тому немінуче потребує постійного інноваційного розвитку педагога. Постійне вдосконалення, необмежений розвиток творчості, інноваційності, майстерності викладачів у створенні нових електронних платформ, різноплановій побудові дистанційних навчальних процесів, розробленні дистанційних курсів піднімуть як статус самого педагога, так і освітньої галузі в цілому. Отже, вимоги дистанційної освіти стимулюють педагогів до професійного самовдосконалення, а викладачі, в свою чергу, практично реалізують через систему дистанційного навчання фундаментальні напрацювання вітчизняних та зарубіжних освітніх досягнень (Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й., 2013: 10).

У процесі створення дистанційних навчальних курсів у викладачів можуть виникнути проблеми інформаційного, психологічного та педагогічного плану. Для вирішення цих питань вітчизняні науковці пропонують створювати групи підтримки викладачів (Гончаренко С. І., 2017: 9), які відіграватимуть важливу роль у навчальному процесі, допомагаючи викладачам розвивати особистий або інтерактивний досвід навчання. Такі команди повинні знаходити способи виконання інституційної вимоги в забезпеченні ефективного безперервного навчання.

Існують деякі упередженості щодо дистанційного навчання і професійна мобільність викладача дозволить їх врахувати і по можливості нівелювати (Гузій Н. В., 2014: 13).

Говорячи про ненадійність технологій, ми розуміємо, що це однаково відноситься до всього, що нас оточує і може вийти з ладу, а не тільки інформаційно-технічне забезпечення навчального процесу. Але розробники цих технологій якраз і підкреслюють їх більшу надійність і спроможність сучасної електронної обчислювальної та інформаційної техніки виробляти, зберігати дані в часі і передавати їх на відстані. Надійність інформаційної системи має властивості ремонтпридатності,

безвідмовності, а часто і довговічності. Це залежить від якості самих технічних засобів, кваліфікації персоналу, що їх використовує в роботі і вчасного технічного обслуговування. Програмне забезпечення теж високоякісне: міжнародні програми дистанційного навчання розробляються серйозними компаніями, державними установами та підприємствами, які зацікавлені в якості своєї продукції та послуг, тому усі методики ліцензовані та пройшли перевірку часом.

Витратність на дистанційне навчання теж спірна, бо ноутбук і доступ до мережі Інтернету не є проблемою для переважної більшості людей, не тільки молоді. А результати навчання для професійно мобільного фахівця окупляться сторицею.

Страх, що дистанційне навчання залишить багатьох викладачів без роботи, підштовхує професійно мобільного фахівця освоювати нові методи, підвищувати свій професіоналізм, розширювати студентську аудиторію, тому педагог від цього може ще й отримати свої плюси. Оволодівши сучасними формами навчання, він може створити власні курси та програми; вивільнений, за рахунок зменшення кількості аудиторних годин, час використати для спілкування з колегами та студентами з найвіддаленіших куточків світу на форумах та веб-семінарах і це буде не менш ефективно, ніж в аудиторіях.

Деякі освітяни песимістично вважають, що студенти з дистанційною формою навчання мають гірші результати, ніж при традиційному варіанті, тому що відсутній постійний контроль зі сторони викладача, дух змагання між студентами за освоєння знань і набуття практичних навичок. Сучасний педагог повинен мотивувати студента до індивідуального розвитку за здібностями і покликанням, а правильно вмотивовану людину не потрібно контролювати, тим паче, постійно. Відсутність постійного контролю знімає напругу, дозволяє прослухати лекцію і скористатись додатковими навчальними матеріалами у зручній для себе спосіб. Постійний же контакт зі студентами, без нав'язування контролю, викладачі здійснюють через форуми, вебінари, електронну пошту та скайп, різні месенджери для обміну миттєвими повідомленнями та відео, а студенти надсилають викладачам реферати, статті та результати тестів, що передбачає постійний моніторинг знань студентів.

Існує думка, що дипломи, отримані в результаті дистанційного навчання, не мають цінності. Це потрібно аргументовано спростувати. Відповідно до чинного законодавства України, диплом про одержання дистанційної освіти є так само дійсним, як і дипломи заочної форми навчання будь-якого

державного навчального закладу. А викладачі в процесі навчання мають донести студентам інформацію про важливість знань і практичних навичок для обраного фаху, бо практика показує, що сучасний роботодавець менш звертає увагу на диплом працівника, а вимагає продемонструвати свої знання і вміння претенденту на ту чи іншу роботу.

Не справджується і упереджене твердження про те, що дистанційне навчання для тих, хто не зміг вступити до вищого навчального закладу. Сьогодні це не відповідає дійсності. Щоб вступити до більшості вітчизняних і закордонних навчальних закладів на дистанційну форму навчання потрібно пройти співбесіду, подати необхідні документи та прохідні результати зовнішнього незалежного оцінювання. Студенти обирають онлайн-програми через їх гнучкий графік і зручність, а не через брак знань і погані оцінки. Завданням викладача буде пояснити студентам на самому початку те, що дистанційна форма навчання вимагає від студента більшої зосередженості на навчанні та більшої відповідальності.

Висновки

Отже, викладач завдяки своїй професійній майстерності зможе руйнувати міфи і упередження щодо дистанційного навчання, підвищувати якість освітнього процесу на основі наступних рекомендацій:

- викладач повинен орієнтуватися на студента;
- свій навчальний курс розробляти на мобільних пристроях;
- урізноманітнювати курси інфографікою, відео, гейміфікованими тестами;
- спілкуватись зі студентами через живі чати;
- по можливості створювати комфортні умови навчання для студентів і себе;
- продумувати дискусійні форуми для обговорення проблем, порівняння своїх ідей з ідеями інших студентів, для відповідей на запитання студентів. (Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й., 2013: 11).

Вимоги до викладачів серйозні, тому потрібно їм надати можливість і право проходити підвищення кваліфікації з дистанційного навчання в сертифікованих центрах, а стратегія, методологія та питання кадрової підготовки повинні розроблятися і підтримуватися на науковому та державному рівнях.

Для підвищення ефективності формування професійної мобільності педагогів у методичній роботі слід проводити заняття у формі педагогічної майстерні з освітньої проектної діяльності викладача, на якому педагоги розробляють сценарії освітніх проектів та навчаються працювати в команді, економити час, будувати відносини із студентами, досягати нових позитивних результатів. Робота в

такому процесі передбачає розвиток адаптивності викладачів до освітніх інноваційних процесів.

Під час запропонованого проведення акмеологічного курсу зростає рівень самоствердження вчителів, посилюється впевненість і рішучість у прийнятті нових рішень, зростає бажання позиціонувати себе, а цілеспрямованість допомагає їм повірити в можливий успіх та вибудувати ефективні шляхи самореалізації. Акмеологічний курс на тему “Професійна мобільність викладача за умов дистанційного навчання” також доцільно проводити на межах програми методичного процесу. Не дивлячись на життєвий і педагогічний досвід учителів, їм не вистачає навичок саморозвитку внутрішнього потенціалу. Тому цікавими є вправи, як: “Чи знаєте Ви себе?”, “Ігри-формули протягом робочого дня”, “Зняття втоми й відновлення працездатності”, “Перед складною умовою”. Разом з педагогами слід розробляти педагогічні випадки та механізми їх розв’язання. Наведемо приклад такої ситуації, як: “Ваша колега, учитель вищої категорії, виявилася більш сміливою і рішучою. Вона висловила бажання очолити творчу групу вчителів з проблеми “Професійна мобільність педагога”. У попередніх справах Ви займали з нею одноіменну посаду. Як зміниться тепер Ваша позиція?”

Слід розглянути, якості, які виділяє Є. Іванченко, наголошуючи, що саме вони є основними для виявлення та розвитку професійної мобільності:

- вміння ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах;

- порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно аналізу;

- володіння високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх вдосконалення та самостійного здобування;

- готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання завдань у різноманітних галузях. (Іванченко Є. А., 2005: 181).

Професійна мобільність надає кожному педагогу можливість створити професійний стиль відповідно до своїх думок, поглядів та принципів; постійно здійснювати пошук оптимальних варіантів подання нового матеріалу, здійснювати експерименти й узагальнювати свій досвід у освітній діяльності, що в свою чергу приведе до оцінення педагога суспільством, а саме головне – студентами.

Можу стверджувати, що наявність в суспільстві достатньої великої кількості активних, професійно мобільних педагогів стає запорукою підвищення його стійкості, сприяє його процвітанню, або ж навпаки, недостатня адаптивність мобільності педагогів часто призводить до безвиході при зміні обставин продовжувати особисту кар’єру, як наслідок, до особистої трагедії. При цьому на рівні суспільства негативні наслідки виражаються в зниженні темпів економічного та психологічного піднесення, зниження стабільності економічної системи, зниження рівня добробуту громадян та занепаду міжкультурного спілкування, для його подолання необхідне визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильова Т. Тьюторство. Що це, як допомагає учням і чи можливе в Україні. Веб-сайт: Нова українська школа. Режим доступу: <https://nus.org.ua>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Гол. ред. Бусел В. Т. Київ: ВТФ “Перун”, 2009. С. 1736.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. Київ: “Либідь”, 2015. С. 400.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація. Київ: ВЦ “Академія”, 2016. С. 256.
5. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: “Атіка”, 2009. С. 684.
6. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти. Вища школа. 2012. № 6. С. 18-27.
7. Галузьяк В. М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування. Автореф. дис. канд. психолог. Наук. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2018. С.17.
8. Гапон Н., Дубняк М. Викладач очима студентів. Вісник Львівського ун-ту ім Івана Франка. 2009. Вип. 25, ч. 1. С. 35-37.
9. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник. Київ: “Либідь”, 2017. С. 389.
10. Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 31-34.
11. Гринько В. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену “професійна мобільність”. Молодь і ринок. 2011. № 5. С. 127-131.
12. Грицькова Н.В. Професійна мобільність фахівця: сутність та структура. Вісник ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка. 2010. № 12. С. 25-32.
13. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти. Київ: НПУ, 2014. С. 243.
14. Данченко О. Формування соціальної зрілості студентів вищих навчальних закладів як необхідна умова реалізації особистості повноцінного життєзабезпечення. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наук. праць. Редкол.: Сущенко Т. І. та ін. Запоріжжя, 2011. Випуск 18. С. 342-349.

15. Bhagat K., Leon Yu., Chun-Yen Ch. Development and validation of the perception of students towards online learning (POSTOL). *Journal of Educational Technology & Society*. 2016. Vol.19 (1). pp. 350-359.
16. Carver D.L., Kosloski M.F. Analysis of student perceptions of the psychosocial learning environment in online and face-to-face career and technical education courses . *Quarterly Review of Distance Education*. 2015. Vol. 16 (4). pp. 7-22.
17. Farahmand Sh. et al. Distance learning can be as effective as traditional learning for medical students in the initial assessment of trauma patients . *Acta Medica Iranica*. 2016. Vol. 54 (9). pp. 600-604.
18. Roets L. Supervisory practices in the open and distance learning (ODL) context: a review . *Gender & Behaviour*. 2016. Vol. 14 (1). pp. 7161-7170.

REFERENCES

1. Vasylyova T. Tutorship. Shcho tse, yak dopomahaie uchniam i chy mozhlyve v Ukraini. [What is it, how does it help students and is it possible in Ukraine]. Website: New Ukrainian School. Access mode: <https://nus.org.ua> [in Ukrainian].
2. Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy . A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language Gol. ed. Busel V. T. Kyiv: VTF "Perun", 2009. pp. 1736. [in Ukrainian].
3. Vlasova O. I. Pedahohichna psykhologhiia: Navchalnyi posibnyk. [Pedagogical psychology: Study guide]. Kyiv: "Lybid", 2015. pp. 400. [in Ukrainian].
4. Volkova N. P. Profesiino-pedahohichna komunikatsiia . Professional and pedagogical communication. Kyiv: VC "Akademiya", 2016. pp. 256. [in Ukrainian].
5. Bykov V. Yu Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity . [Models of organizational systems of open education] . Kyiv: "Atika", 2009. pp. 684. [in Ukrainian].
6. Buryak V. K. Umovy ta zasoby samoosvity. [Conditions and means of self-education Higher school]. 2002. Nr. 6. pp. 18-27. [in Ukrainian].
7. Galuzyak V. M. Motyvatsiino-tsinnisni determinanty indyvidualnoho styliu pedahohichnoho spilkuvannia. [Motivational and value determinants of the individual style of pedagogical communication]. Autoref. thesis Ph.D. psychologist. of Sciences. Kyiv: H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the Academy of Sciences of Ukraine. 2018. pp. 17. [in Ukrainian].
8. Gapon N., Dubnyak M. Vykladach ochyma studentiv . [The teacher through the eyes of students]. Herald of Lviv Ivan Franko University. 2009. Issue 25, part 1. pp. 35-37. [in Ukrainian].
9. Goncharenko S. I. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv. "Lybid", 2017. pp. 389. [in Ukrainian].
10. Horbatiuk R.M., Tulashvili Y.Y. Mobilne navchannia yak nova tekhnologhiia vyshchoi osvity. [Mobile learning as a new technology of higher education], *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University.*, university Series: Pedagogy, social work. 2013. Issue 27. pp. 31-34. [in Ukrainian].
11. Grynko V. Analiz teoretychnykh pidkhodiv do vyvchennia fenomenu "profesiina mobilnist" . [Analysis of theoretical approaches to the study of the phenomenon of "professional mobility"]. *Youth and the market*. 2011. Nr. (5). p. 127-131. [in Ukrainian].
12. Hrytskova N.V. Profesiina mobilnist fakhivtsia: sutnist ta struktura . [Professional mobility of a specialist: essence and structure]. *Bulletin of LNU named after T. G. Shevchenko*. 2010. Nr. (12). pp. 25-32. [in Ukrainian].
13. Guziy N. V. Pedahohichnyi profesionalizm: istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty. [Pedagogical professionalism: historical, methodological and theoretical aspects]. Kyiv: NPU, 2004. pp. 243. [in Ukrainian].
14. Danchenko O. Formuvannia sotsialnoi zrilosti studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv yak neobkhidna umova realizatsii osobystosti povnotsinnoho zhyttiezabezpechennia. [The formation of social maturity of students of higher educational institutions as a necessary condition for the realization of the personality of a full life support]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools: collection of sciences. Works, Ed.: T. I. Sushchenko and others. Zaporizhzhia*, 2011. Issue 18. pp. 342-349. [in Ukrainian].
15. Bhagat K., Leon Yu., Chun-Yen Ch. Development and validation of the perception of students towards online learning (POSTOL). *Journal of Educational Technology & Society*. 2016. Vol.19 (1). pp. 350-359.
16. Carver D.L., Kosloski M.F. Analysis of student perceptions of the psychosocial learning environment in online and face-to-face career and technical education courses . *Quarterly Review of Distance Education*. 2015. Vol. 16 (4). pp. 7-22.
17. Farahmand Sh. et al. Distance learning can be as effective as traditional learning for medical students in the initial assessment of trauma patients . *Acta Medica Iranica*. 2016. Vol. 54 (9). pp. 600-604.
18. Roets L. Supervisory practices in the open and distance learning (ODL) context: a review . *Gender & Behaviour*. 2016. Vol. 14 (1). pp. 7161-7170.